

DE MUNTKLAPPER

EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE vzw
Koninklijke Vereniging

Driemaandelijks tijdschrift

- 48 -

oktober-november-december 2005

5 zlotych of $\frac{3}{4}$ roebel, Polen 1835

Vz. Wapenschild van Rusland in het veld, omringd door een dubbele cirkel.

Errond: * ЧИСТАГО СЕРЕБРА 3 ЗОЛОТНИКА 15 $\frac{3}{4}$ ДОЛЕИ

Onderaan het muntteken: MW

Kz. Tekst op 5 lijnen in een eikenkrans: $\frac{3}{4}$ / РУБЛЯ. / 5 / ZŁOT. / 1835

Rand: СЕР • 83 $\frac{1}{2}$ ПРОБЫ 3 ЗОЛ • 61 $\frac{23}{25}$ ДОЛЬ •

Zilver 868 ‰, Ø 33 mm, 15,55 g, 540.000 ex.

Polen

Polen is ongetwijfeld een van de meest verscheurde landen van Europa geweest. Haar geschiedenis is een opeenvolging van buitenlandse bezettingen en buitenlandse inmengingen.

De Poolse staat ontstond ergens rond de 9de-10de eeuw, en werd genoemd naar de volksstam de Polanen. Het land bleef trouw aan de Romeinse ritus, toen de oosterse kerken zich afscheidden van de westerse. De katholieke godsdienst is in Polen tot op heden een vorm van verzet gebleven tegen de (orthodoxe) Russen. In de loop van de geschiedenis heeft het Pools grondgebied geweldig gevarieerd om tenslotte in de 18de en 19de eeuw in het niet te verdwijnen. Tijdens de middeleeuwen was Polen verdeeld in een aantal vorstendommen en had veel last van de Teutoonse ridders. Het waren een soort kruisvaarders, zoals de ridders van Malta, die echter gespecialiseerd waren in de kerstening onder militaire dwang van Noord-Europa (ook België had nederzettingen van de Teutoonse Orde; de voornaamste was de commanderij van Alden Biesen).

Verantwoordelijke uitgever : L. VERBIST, Berkelei 31, 2860 SINT-KATELIJNE-WAVER

Afgifte Kantoor Gent X P209161

De conflicten met de Orde waren dan ook een constante in de geschiedenis van Polen. Het was om de Teutoonse ridders te bestrijden dat aan Wladislas Jagellon, groothertog van Litouwen de Poolse koningskroon werd aangeboden op voorwaarde dat hij katholiek werd en huwde met kroonprinses Hedwige. Zo kwam de dynastie der Jagelonen aan de macht (1386-1572) die Polen tot op het hoogtepunt van haar politieke macht en van haar intellectuele uitstraling zou brengen in de 16de eeuw. Warschau werd in 1526 aan het rijk gehecht en werd in 1595 de hoofdstad van het land nadat het paleis van Krakau was afgebrand.

Nadat de Teutoonse ridders verslagen waren en aldus ook de Duitse expansie in de Baltische staten stopte, kwam de nieuwe bedreiging vooral van Rusland (toen nog het groothertogdom Moscoviën).

Met Sigismund II stierven de Jagelonen uit en de adel maakte van de gelegenheid gebruik om zijn macht te vergroten; de koning zou nu moeten verkozen worden. Deze maatregel heeft waarschijnlijk op lange termijn de definitieve ondergang van Polen bewerkt. Zij was de oorzaak van een grote onstabieliteit in het bestuur. Andere Europese mogendheden zagen in de vrije koningsverkiezingen een middel om hun eigen kandidaten op te dringen, wat een vrijwel constante inmenging betekende van zowat alle Europese grootmachten in de binnenlandse politiek. Met zwaar geld werd het enthousiasme van de adel voor de diverse belangengroepen gaande gehouden, wat een totale corruptie voor gevolg had. De adel werd er wel nog rijker mee. In de 18de eeuw werd in Europa de Poolse adel als even rijk aanzien als de Engelse aristocratie.

Lodewijk XIV speelde natuurlijk ook zijn rol op het Poolse schaakbord. Zijn kandidaat, prins Louis de Conti werd in 1697 verkozen, doch toen deze in Gdansk aankwam hadden Oostenrijk, Rusland, Nederland en Engeland reeds de tegenkandidaat, de keurvorst van Saksen August de Sterke (hij was een echte krachtpatser) laten kronen. August de Sterke begon een ongelukkige oorlog tegen Zweden die in zijn nadeel uitviel. In 1702 plunderden de Zweden Warschau en Krakau. Ze deden dit zo driest dat men er in die tijd schande over sprak; men was nochtans heel wat gewend op dit gebied. Er werd toen een tegenkoning gekozen, Stanislas Leszczyński, zodat Polen in die tijd twee koningen had. Frankrijk steunde Stanislas om revanche te nemen voor de mislukte verkiezing van 1697. Lodewijk XV trouwde zelfs met zijn dochter om de aanspraken van de Bourbons op Polen wat kracht bij te zetten. Tenslotte werd Stanislas uit Polen verdreven doch hij mocht levenslang de titel “koning van Polen” dragen en hij kreeg het hertogdom Lorraine in Frankrijk.

In 1755 kwam de jonge en mooie Stanislas Poniatowski van Litouwen aan het hof van Sint-Petersburg aan. Hij veroverde dadelijk het hart van groothertogin Catharina, die, wanneer ze tsarina Catharina II geworden was, dadelijk haar favoriet op de Poolse troon liet verkiezen. Hij was 32, intelligent en wilde naar het voorbeeld van de andere Europese hoven het Poolse koningschap wat meer luister bijzetten. Zoals elk verlicht vorst voerde hij vele hervormingen door, doch het kwam tenslotte tot een breuk met Rusland en dan ging het bergaf met Polen. Het land werd driemaal verdeeld onder Pruisen, Oostenrijk en Rusland tussen 1772 en 1796. Stanislas August deed troonsafstand in 1795. Polen bestond dus niet meer. De inspanning van de bezetters om het land te denationaliseren bleven ijdel temeer daar juist in het begin van de 19de eeuw over gans Europa het nationaliteitsbewustzijn tot uiting kwam. De adel, die niet veel meer te vertellen had op politiek gebied stelde zich aan het hoofd van de bevrijdingsbewegingen en voerde sociale hervormingen door. Deze periode werd afgesloten door de revolutie van 1830.

De revolutie van 1830

Er was in juli 1830 revolutie geweest in Parijs; dat nieuws hitte de Polen ten zeerste op, de Belgen ook trouwens. De magnaten en de grootgrondbezitters hadden geen zin om met Rusland te breken doch het volk werd elke dag meer ontevreden: de lonen daalden, de prijzen stegen.

Er was een nieuw geheim genootschap in Warschau, dat vooral leden had in de aspirantenschool van de infanterie. Op 29 november viel een groep samenzweerders het paleis van het Belvédère aan met de bedoeling groothertog Constantijn te vermoorden. De school der aspiranten viel tegelijkertijd de Russische cavaleriekazerne aan. De groothertog kon echter ontsnappen en de aspiranten werden teruggeslagen. De Poolse generaals weigerden mee te doen met de opstand, wat enkelen het leven kostte. Het volk van Warschau redde de situatie door het arsenaal in te nemen en zich te wapenen. Na Warschau kwamen ook andere steden in opstand. Nicolaas I weigerde ook maar één concessie te doen aan de opstandelingen en een Russisch leger van 115.000 man viel het land binnen: een te grote overmacht voor de amper 40.000 Polen, die na een bloedige veldslag voor Warschau het onderspit moesten delven.

Waarschijnlijk heeft de Poolse revolutie de Belgische revolutie gered, omdat ze verhinderd heeft dat Rusland zich daadwerkelijk met Europese politiek zou gaan bezighouden, op het ogenblik dat het nog mogelijk was de Belgische revolutie neer te slaan. Na de opstand volgde er een tamelijk harde repressie, wat de uitwijking van vele Polen naar het buitenland tot gevolg had. Een van deze uitwijkingen was Joachim Lelewel.

Joachim Lelewel

De Belgische numismatiek heeft in feite een zeer groot voordeel gehaald uit de Russische bezetting van Polen. Zij was de aanleiding van de aanwezigheid in België van Joachim Lelewel, die de numismatische interesse in ons land zo zou opdrijven dat wij terecht tot de pioniers van de middeleeuwse numismatiek kunnen worden gerekend.

Hij werd geboren te Warschau in 1786. Hij was een briljant historicus en een fervent patriot doch omwille van zijn patriottisme verloor hij zijn post als professor te Wilno. Tijdens de opstand van 1830 was hij lid van het voorlopig bewind en moest daarna uitwijken naar Parijs. Hij bleef er patriottische acties voeren voor de Poolse onafhankelijkheid wat hem ongewenst maakte in Frankrijk. In 1833 verhuisde hij naar Brussel, waar eveneens vele uitgeweken Polen leefden.

Hij was in Frankrijk numismatische opzoeken begonnen, die hij in België voortzette. In een boerenkiel en op klompen trok hij te voet het land rond om overal numismatische verzamelingen te gaan bestuderen. Hij tekende de illustraties van zijn werken zelf, alles om geld te sparen want hij leefde uiterst armelijk en weigerde plaatsen als professor of geldelijke steun. Zo betaalden zijn vrienden gedurende jaren zijn onderbuurman om flink zijn kachel te stoken waarvan men de buis door Lelewel's kamer had geleid om hem op die manier discreet te steunen.

Op het einde van zijn leven werd hij door Franse vrienden naar Parijs gebracht; "ontvoerd" zegde men in België. Hij stierf er in 1861.

Lelewel poseerde in december 1844 te Brussel voor de beroemde Franse medailleur Pierre-Jean David d'Angers, die een grote medaille met zijn beeltenis maakte. Hij is

beroemd om de ongeveer 500 medailles die hij maakte van bekende personen uit zijn tijd. Kleinere medailles met een nagenoeg identieke beeltenis van Lelewel werden later gemaakt door Adrien Veyrat, Laurent Hart, Jean Würden, Fernand Dubois en Paul Fisch.

Joachim Lelewel, medaille van Pierre-Jean David d'Angers, 1844, brons Ø 170 mm (Penningkabinet Brussel)

De munt

De munten van Polen in de 18de en 19de eeuw zijn een duidelijke weerspiegeling van de buitenlandse bezetting van het land. De Russen hebben kort na de opstand van 1830 de munten die in het atelier van Warschau geslagen werden veranderd. De gewichtseenheid werd het Russisch pond van 409,5 g verdeeld in 96 solotnik van 96 doli. Het gewicht staat op de munten vermeld.

Op het hier besproken stuk luidt de vertaling van de tekst op de voorzijde: ZUIVER ZILVER, 3 SOLOTNIK en 15 $\frac{3}{4}$ DOLI. Vermits 1 solotnik 4,266 g weegt en 1 doli 0,0444 g bevat het stuk dus 13,497 g zuiver zilver. De rand geeft het zilveragehalte aan van 83 $\frac{1}{3}$ uitgedrukt in 96sten of omgerekend 868 ‰ en het totaalgewicht van 3 solotnik en 61 $\frac{23}{25}$ doli of omgerekend 15,55 g. Terwijl de gewichten er enkel in het Russisch opstaan, wordt op de keerzijde de muntwaarde zowel in Russische als in Poolse munt aangegeven: $\frac{3}{4}$ roebel of 5 zlotych.

In die tijd werden op de munt van Warschau ook zuiver Russische munttypen geslagen zoals roebels en halve roebels. Op de munt wordt enkel MW (Mennica Warszawska = atelier van Warschau) als muntteken gegeven.

H. Dewit